THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.
אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Est. 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

"כדיקת המץ" אין די הויפן

"ריינלאכקייט איז נאענט צו געטלאכקייט". זאגט אן ענגליש יעריטל. דער דאזיקער געדאנק ווערט אבער איינגעדרוקט אויף פארשיידענע אופנים אויך אין אנדערע שפראכן, אין "טהרה", ריינקייט, פשוט'ע קערפערלאכע ריינקייט, פארנעמט א השובן'ן אָרט אין די פארשריפטן פון דער אידישער רעליגיעזער טראדיציע.

פסח איז ביי אידן זייער א באליבטער יום-טוב, אין אייגע פון די אזר־זאכן פארוואס דער יום-טוב איז אזוי באליבט, איז זיכער דער פאקט, וואס ער איז פארבונדן מיט א גרינדלאכער איינראמונג, — מיט פייערלעכע ציבור־קייט, וואס דערהייבט דעם מענשן איבר גייסטיק.

די קלימאטישע באדינגונגן זיינען דא ביי אונז אזעלכע, אז דער "בדיקת חמץ" וואס ווערט דורכגעפירט ערב-פסח אין די הייזער פארט ניט אויס גלייכצייטיק מיט דער איינראמונג פונ'ם שמיין פון אפפאל וואס קלייבט זיך אן אין אונזערע הויפן דורך דער ווינטער חדשים. אין דרייסן איז נאך דאן געווייגלאך צו בראטיק, אז מען זאל קאנען ווי בערך פון פאקט, וואס אין דאס צעשטערט שטארק דעם יום-טוב'דיקן איינדרוק פון די נאכן: די הויפנס שמוץ און אפפאל וואס זעען זיך אזוי אן איצט — ליידער באזונדערס אין די אידישע קווארטאלן. — מאכן אן אפשייסנדיקן איינדרוק.

אבער ריינקייט איז נייטיק ניט נאר פאר יום-טוב, נאר איך ידען טאג פון א גאנץ יאר. אייב ס'איז ביז איצט ניט געווען ליכט אויסצוראמען די הויפן. דארף מען אויף דעם פארטראכטן זיך איצט, ווען דאס ווערט לייכ־טער צו טאן מיט דער וואקסנדיקער וואריטקייט פון דער פרילינג־זון.

באלד וועט קומען די "אויסראמונגס וואך", ווען די אויסריינקונגס פון די הויפן וועט ווערן א חוב, און ניט קיין רשות. און ווען געזונטהייט אינס־פעקטארן ווערן דאס צווייגען צו טאן. מיר וואלטן זייער גוט געזאגט זעען, אז די אידישע באפעלקערונג פון שטאט זאל ניט ווארטן אויף צוואנג, נאר דורכפירן דעם נויטיקן "בדיקת חמץ" גלייך נאך דעם יום-טוב איז א פער־זענלאכן געפיל פאר ריינקייט.

מיר דערמאנען עס אונזערע אידישע לעזער איצט, ווען זיי פילן נאך דעם חיות פון דער פרישער פסח'דיקער ציכטיקייט אין די הייזער. עס קומט דער זומער, ווען מען פארברייגט א גרויסן טייל פונ'ם טאג אין דרויסן, און ווען די דרויסנדיקע ציכטיקייט איז אזוי וויכטיג פארן געזונט און פאר דער געמיטלאכקייט.

וואס מען דארף ניט זאגן . . .

פרעמיער קינג האט זיך אנומלט אויסגערעדט א זאך, וואס מען איז געוויינט מען זאל עס פארשווייגן. דאס איז געווען בעת די דיסקוסיע איז אנגעגאנגען אין הויז וועגן דעפוטאט הייפסעס אמענדמענט וועגן ארבעטס־לאזקייט. די דיסקוסיע איז געווען א ווארימע, און אין דער היץ פון דער דע־באטע האט פרעמיער קינג, ריידנדיק וועגן דעם וואס די פעדעראלע רעגירונג איז ניט מחוייב צו שטיצן די פראוויינצן מיט געלט פאר זייערע ארבעטסלאזע, אויסגערעדט זיך אן ערך אזוי:

"וואס דערוואוארט איר, אז מיר זאלן געבן געלט צו פראוויינציעלע רעגי־רונגען וואס זיינען קענגעריש געשטימט צו אונז און פירן א קענגערישע פאָ־ליטיק צו אונז? קיין איינציקער ניקל צו טארי רעגירונגען!"

פרעמיער קינג ווערט איצט כסדר שארף אטאקירט פאר דעם דאזיקן אויסדרוק. פאר דער קאנסערוואטיווער פרעסע איז עס פונקט ווי געוואונשן: דער אויסדרוק מיינט דאך, אז פרעמיער קינג באשטראפט די פראוויינצן, וואס האבן אויסגעקליבן קאנסערוואטיווע רעגירונגען. — און ווייליער האבן געוויינלאך ניט ליב, אז מען זאל אויף זיי זוכן ארויפצווייגען רעגירונגען און זאגן זיי דעות, וועמען זיי זאלן אויסקיילבן.

דער אמת איז אבער, אז אין אונזער פאליטיק איז עס די געוויינלאכ־סטע זאך, אז ווייליער זאלן באשטראפט ווערן דערפאר וואס זיי קלייבן אויס פארטרעטער, וואס זיינען ניט צום הארצן דער הערשנדיקער פארטיי. קאנ־סערוואטיווע רעגירונגען באשטראפן ליבעראלע שטעט און געגנטן, דורך פארזעען זיי אין די לאקאלע בודזשעט אויסטיילונגען און אין אנדערע פרטים, און ליבעראלע רעגירונגען באשטראפן אויף אן ענלאכן אופן קאנסערוואטיווע שטעט און פראוויינצן. דאס איז אין אנקלאנג מיט'ן לאזונג "דעם זיגער כא־לאנגט דאס רויב".

אבער ריידן וועגן דעם אפנהארציק פאסט פארט ניט. דאס איז א זאך וואס איז שענער צו טאן שווייגנדיק. פרעמיער קינגס באמערקונג איז אזוי געווען אן אומטאקטישקייט, וואס ווערט זייער גוט אויסגענוצט פון זייר־נע קעגנער, וועלכע זיינען געווען אין זייערע האנדלונגען פונקט ווי ער. אבער זיי האבן געהאט דעם טאקט ניט צו ריידן וועגן דעם.

"דער יארצייט פון י. ל. פרץ"

צום ערשטן מאל פאר א לאנגער צייט ווערט דא דאס יאר געפייערט דער יארצייט פון י. ל. פרץ, דעם זונטאג בייטאג, אחרון של פסח, אונטער אויפזיכט פון דער אידישער קולטור געזעלשאפט.

דער אנדיינק פון דעם ריז פון דער נייער אידישער ליטעראטור איז דא ביז איצט אויך בשום אופן ניט פארזעען געווארן. זיין נאמען איז דא פארא־ייביקט געווארן דורך א ממשות'דיקן אויפבאו, וואס וואלט אים זיכער געווען אמנאענטסטן צום הארצן: דעם י. ל. פרץ אינסטיטוט, א צענטער פון פארצווייגטער אידישער קולטורעלער טעטיקייט. אין דער פרץ שול, אין וועל־כער. זעקס הונדערט אידישע קינדער קריגן א מאדערנע אידישע דערציאונג, און לערנען זיך אויס, צווישן אנדערע, צו לייענען זיינע ווערק און צו גע־ניסן פון זייער קינסטלערישן פראכט.

ס'איז בלויז געווען דער דרוק פון אנדערע ארבעטן אויף די פלייצעס פון די קליינע גרופעס וואס פירן דא אן די אידישע קולטורעלע טעטיקייט אין שטאט, וואס האט געשטעדט דעם געהעריקן דורכפיר פון דעם יארצייט יערן יאר. מיט דער באפעסטיקונג דא אין שטאט פון דער אידישער קולטור געזעלשאפט, וועלכע האט ניט קיין אנדערע אויפגאבן אויסער אידישער קול־טורעלער טעטיקייט, איז עס געווען נאטירלאך, אז דא זאל באנייט ווערן די טראדיציע צו פייערן פון דעם גרויסן אידישן קינסטלער און גרויסן אידישן גייסט, וועמעס נאמען עס טראגט דא איינער פון די וויכטיק־סטע קולטורעלע צענטערן פון דעם סארט אין שטאט אין אין לאנד.

די פייערונג פון א יארצייט איז ניט אזוי א חיב פארן כבוד המת, ווי עס איז נויטיק און נוצלאך פאר די לעבעדיקע. דערמיט ווערן דערמאנט די לעבנס־ווערק פונ'ם פארשטארבענעם, וואס זיינען אונז פארבליבן פון אים בירושה און מיר געווייגען זיך צו האלטן טייער אין שעצן הויך די דא־זיקע רייכע ירושה. עס דערמאנט אונז אויך יאר־איין, יאר־איין, אן די אי־דעאלן פאר וועלכע דער גרויסער נפטר האט געלעבט אין געשטארבן. און טרייבט אונז צו דערפילן אונזערע פליכטן צו די דאזיקע אידעאלן.

אין אט דעם גייסט דארף דער יארצייט פון י. ל. פרץ, איינעם פון די גרעסטע אידישע גייסטער פון דעם דור, געפייערט ווערן. זיינע ווערק און זיינע אידעאלן דארפן אוועקגעשטעלט ווערן ווי א ליכט טורעם און ווי א גר־תמיד. וואס באלייכט אונזער וועג.

ווי אזוי אנוסים אין דער שפאנישער פראָווינץ באסקאס פראוועז נאך היינט פסח

(ספעציעל פאר "דאס אידישע וואָרט"),
פון יעקב נאכבין

פסח איז ביי אידן אנגענומען ווי א יום־טוב וואס ווערט געפייערט סיי אלס ערפי טראדיציע און סיי ערפי פאלקס־טימלאכקייט. אבער ביים רוב אידן איז פסח א יום־טוב פון פארברייטנגען עטלאכ־כע גוטע טעג און פון לאזן זיך וואוילי־גיין.

נאנץ פארשיידן ווערט נאך היינט צו טאג געפראוועט דער זעלביקער טראדיציע אנעלער יום־טוב. ביי יענע אידן וואס זיינען אפיציעל פארגעלן געווארן פונם אידנטום אויסגעדרוקט אויף פארשיידענע אופנים אדער ווי מען ריפט זיי אויך "מאראנען". פאר דער רעליגיעזער אידישער וועלט זיינען די דאזיקע אנוסים פארדרעכטן ווי האלב קריסטן און האלב אידן, צוליב די געמישטע מנהגים וואס עס האבן זיך ביי זיי אויסגעארבעט; און פאר דער אידיש נאציאנאלער וועלט ווערט עס אויסגעקוקט ווי בערך פון טויפשיין. פון א קבר. אזא מנהג איז פארן אלע געהייר מע און הייליקע צוזאמענקנפפן פון די מאראנען, און דער דאזיקער מנהג איז איינגעפירט צו זכרון פון די הרגשים פון פריערדיקע דורות וועלכע האבן זיך גע־לאזן אומברייגנען לעבעדיקערהייד אויף קדושי־השם — אין דעם דאזיקן, לויט טיפפייט, קבר־מעסיקן לאקאל ווערט קדיש געזאגט מיט א מנין, פאר יענע קדו־שים, ביי יעדער געלעגענהייט ווען זיי פאר־זאמלען זיך; און אלע ברייגנען מיט קווינס־לאך מיט נעמען פון קדושים, און דאס איש פון די פארברענטע קווינטלאך איז מען מקבר אין דעם זעלביקן אונטערערדישן לאקאל.

היינט איז ביי די מאראנען שוין ניט פאראן קיין באשטימטער אויסדרווייל־טער, וואס זאל באטראכט ווערן פאר מער פרום ווי די אייבעריקע; אלע באטראכטן זיך פאר גלייכע, און ווער פון די פאר־זאמלטע עס פילט זיך געגנג דביקות'דיק, נעמט ער פאר זיך, די אויפגאבע פון א שליח־צבור. נאך א ליינגערן שטייל שווייר־גען און פרומע כונות הויבט איינער אן אויף זייער שפראך צו זאגן דעם פסוק פון חומש: "ויאמר (דער שם ווערט ניט ארויסגעזאגט) אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמור: החודש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכל חדשי השנה" (עס איז געזאגט געווארן צו משה און צו אהרון'ען אין לאנד מצרים, אזו צו זאגן: דער דאזיקער חודש איז פאר אייך דער עלטסטער פון אייערע אלע חדשים אין יאר"). דאן בלייבן אלע פארשווינן מיט אראפגעלאזטע קעפ און דער שליח צבור דערציילט פאר די אנווזנדיע דעם נאנצן (דאס ווילדע ציגעלע) ווי מען האט אים איצט גערופן געווען די טעמע פון אלע געשפרעכן סיי ביים שפ'לן זיך, ביים עסן, און באזונדערס ביים גיין שלאפן, האט מען מיט באזונדערן חשק דיסקו־טירט אלע איינצלהייטן פון דעם מער־קווירדיקן געשלעכ: "מאטש איי קיד,— טהינק אף היז סייז" (וועלכעס וואלט מיי־נען אין אידיש: — אזא חברה מאן, אזא פיסקליא, און ווי ער איז עס געשפרונגען ווי א גומענער מאיאטש") "רחי נורדון אף הים".

אי"ן פערטן טאג, נאנץ פרי, פאר ברעקפעסט, ווען אלע קינדער זיינען גע־וען פארזאמלט אין הויף פאר גימנאס־טישע איבונגען, האבן אים חברה פלוצ־לונג דערזעען און באגעגנט מיט א גוואל־דיקער אוואציע.

פון אלע זיינען איז ער ארומגערינגלט געווארן, פון שטראלנדע חבר'שע געזיכ־טער וועלכע האבן אין אים געזעען מער ווי אן אלטן חבר, נאר אן אייגענעם פריינט אויף וועלכן מען האט לאנג גע־ווארט.

הייראם פון זיין זייט האט זיך מאָ־מענטאנע דערפילט ווי אין דער היים צוויי־שען אייגענע און ער האט געענטפערט אויף פראגעס, גערדיקט אויסגעשטרעקט צו אים הענט. געשמייכלט מיט זיין ברייט־מען און זיסן שמייכל.

"עט א קיד" — האבן אלע פרייליך אויסגעשריען ווען הייראם האט דער פר־ווייטנס דערזעען מאסטער קסווימפס און צו אים גלייך צוגעגאנגען, מיט זיינע שמייכלדיקע אויגן און אויסגעשטרעקטע הענט. קסווימפס, וועלכער איז נאך גע־ווען צאצירט מיט'ן בלויען אויג און פארלאטעט פנים, איז געשטאנען אן אנ־געבלאזענער און כלומרשט א בייזער.... אויף דיר קוקן אזעלכע שמייכלדיקע אויגן און הייראם רעדט: — "דהיר איז נא יוז סקרעפינג, לעט אז בי פרענדס" (עס איז קיין פעולה צו קריגן זיך, לאָ־מיר זיין פריינט) און הייראם לייגט א האנט אויף יענעמס אקסל און די בייז־פארגעסן, דאס הארץ צעוויקט זיך פון זיך אליין און ווערט ווייך, און מען שפא־צירט אוועק צוזאמען. און אין א מינוט ארום דערציילט מען זיך שוין אויס אייר־נער דעם צווייטנס סודות.

דער גלאק קליינגט פאר גימנאסטישע איבונגען, און סקווימפ לייגט פאר: "לאָ־מיר שטיין צוזאמען" און מען שטעלט זיך איינער אונטערן צווייטן אין דער רייע.

נאך די איבונגען גייט מען צום טיש — ווידער צוזאמען. און די פריינטשאפט ווערט פארקניפט נאך שטארקער. אין קלאסצימער ווען הייראם באוויזט זיינע מערקווירדיקע פייאיקייטן נאכצומאכן דער שטימונגספולער צערעמאניע.

די דאזיקע צערעמאניעס חזר'ן זיך אי־בער אין משך פון זיבן חצות'ן. בעת דער צייט ווערן ניט געפראוועט קיין שום ספעציעלע מאלצייטן, אפילו ניט אין די היימען; נאר דער לעצטער חצות נאך דער צערעמאניע ווערט ערשט ביי זיי באטראכט אלס א "פיעסטא" (יום טוב), און דאמאלסט ערשט לאזט מען זיך וואילגיין צום צייכן פון דעם, וואס זיי האבן זוכה געווען צו פראווען "פאסקאא" (פסח) אלס סכן פון "אייביקע אידן". ווי זיי רופן זיך אן.

די דאזיקע "אידן" (אנוסים) האבן אפ־שר שוין פארקלארן דעם נאנצן מאָסשטאב פון דער אידישער רעליגיע; אבער ביי זיי האט די אידישע רעליגיע אין נאמען פון־פסח געלאזן דעם נאציאנאלן בונד מיט יענעם אידישן פאלק וועגן וועלכן זיי ווייסן גארניט צו ער עקזיסטירט יא אדער ניט אין אידישע מאסן אויבער אלע קאנסיגענטן פון דעם ערד קוגל.

מיר קאנען אויבערגעבן נאך אן אינטע־רעסאנטן מאמענט אין פארבינדונג מיט דעם אוטבנגעשילדערטן אופן פון דער פסח־פייערונג ביי יענע אנוסים אין באס־קאס.

אויף אונזער רייזע אין שפאניש אפרי־קע אין יאר 1929, האבן מיר, אויף אין פסח צייט באגעגנט א שפאנישן אינזשי־נער, וועלכער האט זיך אויפ'ן שיף כמ־עט ווי ניט געמיישט מיט די אייבעריקע פאסאזשירן — דער נאמען פון דעם אינ־זשינער איז דר. ראדריגעז פאיוואַ. לויט זיינע אויפפירונגען אויפ'ן שיף איז ער גארניט ענלאך געווען צו א ריכטיקן שפא־ניער; די שפאניער זיינען געווענלאך פריי לאכע מענשן, אבער ער פלעגט ארומגיין שפאצירן אויפ'ן דעק פון שיף אינגאנצן אליין, וואו א מענש וואס וואלט ניט גע־האט קיין שום שייכות, אפילו ניט מיט די אנדערע שפאניער וואס זיינען געפאר־רן אויף דער שיף.

די ערשטע צוויי סדר נעכט זיינען מיר געפאר־רן אויפ'ן אקעאן צווישן אפריקע און דרום אמעריקע. די אייזשע אימיגראנטן וועלכע האבן זיך געפונען אויפ'ן שיף האבן צוגעגרייט א סדר כדת וכדין. דער קאפּיטאן האט פאר די אימיגראנטן פון דעם דריטן קלאס אפגעגעבן לכבוד די סדר־נעכט די צווייטע קלאס, און עס זיי־נען צוגעגרייט געווארן מלכות'דיקע שיסן מיט פסח'דיקן וויין און כשר פלייש, מצות און מצת־מעל פאר קנייד'לאך וכדומה.

צוליב דער געהויבענער שטימונג וואס עס האט זיך געפילט צווישן די אייזשע אימיגראנטן זיינען צום סדר נעקומען אויף דער שיף אויפ'ן אקעאן אין מיטן אלזון, אין אויף אפי־לו זיינט יאר־הונדערטער.

דער לערערקע — אן אלטע, אויסגעדאר־טע, הויכע און טרוקענע מויד, מיט א פרינגלשן פנים — אין טוט איר אפ פאר־שיידענע שפיצלאך אינמיטן לערנען פון וועלכע חברה יאנסן פאר געלעכטער, ווערט הייראם דער העלד פון קלאס.

די אלטע מויד (די לערערקע) קאכט און זידט, וויל כאפן דעם שולדיקן, אין טאקע א פאר מאל חושד הייראם'ן, אבער ווען זי ווענדעט זיך צו אים, מאכט ער אזא אומשולדיקע פנים, און קוקט אויף איר מיט אזא אומשולדיקער מינע אז זי באשליסט אז עס קאן ניט זיין ער, "ער קוקט אזוי זיס אוים", — די טייערע נשמה . . .

הייראם'ס מוטער, וועלכע האט צוגע־זאגט באלד צוריק קומען, איז ניט גע־קומען, ניט באלד און ניט שפעטער.

הייראם האט געווארט אויף געווארט אויף איר, און איז מיד געווארן ווארטנ־דיק.

יערן טאג פלעגן די קינדער גיין צום בולעטין באורד וואו עס פלעגט זיין אנ־געשריבן די נעמען פון די, פאר וועמען עס איז דא בריוו, הייראם איז געגאנגען גלייך מיט אלע, און גייענדיק האט גע־קלאפט זיין הארץ צווישן האפענונג און צווייפל. אבער א באטרייבטער און אפ־גענארטער פלעגט עס בלייבן שטיין פאר דער ברעט, און מיט אויגן פול מיט קנאה קוקן אויף יענע קינדער וועלכע פלעגן ארויסקומען פון אפיס מיט אפענע בריוו און פעקלאך מיט קליידער, גוטע זאכן, נאשעריין און שפיצייג.

זיין הארץ האט געבלוטעט יערן מאל ווען א קינד פלעגט אים פרעגן: "שריי־בען דיר דיינע עלטערן קיינמאל ניט?" "פארגעוויס שרייבן זיי" — פלעגט ער אויפרעכט ווערן פארעלטערן זיין מוטער. "עס איז דער אלטער תרח, ער מוז זיין אין טוט מיר צו לחכעיס און פארהאלט מיי־נע בריוו. אבער איך וועל זיך אפרעכע־נען מיט אים. איכ'ל אנשרייבן מיין מאָ־מען א בריוו, זי וועט אים שוין באַ־צאלן".

אבער דער אלטער תרח — דער פריי־ציפאל — האט אליין אויך ארויסגע־קוקט אויף א בריוו פון דער מרם. דעניי־סאן, וועלכע האט צוגעזאגט צו שיקן יערן מאנאט די באשטימטע סומע. און אט איז שוין צוויי מאנאטן פאראיבער און מען הערט ניט פון איר און מען זעט ניט קיין זאך.

ער האט זיך שוין זיינע פינגער אפגע־שריבן און אלץ קיין ענטפער, און ער האט אנגעהויבן חושד זיין אז עפעס איז דא ניט גלאט. אז מען האט אים דא